

primum jam declaratum est, quando et quomodo veritas sit perfectio simpliciter, non quidem formaliter et in se, sed in radice, quando illa talis est, ut necessario secum habeat veritatem conjunctam. Ad secundum, concedo veritatem ut sic nunquam consistere formaliter in relatione reali, nego tamen inde sequi non includere concomitantiam objecti, cui cognitio conformetur. Nec refert quod hujusmodi veritas cognitionis non semper requirat objectam actu existens, quia non dicimus realem existentiam objecti includi in conceptu veritatis, sed solum quod ita se habeat, sicut per cognitionem repræsentatur seu judicatur; seu quod habeat tale esse, quale cognoscitur. Quod esse non semper est existentie, sed quale sufficit ad veritatem enunciationis, ut tetigit Aristotel., 5 Metaphysic., cap. 7, et lib. 6, cap. ult., et lib. 9, cap. ultimo.

17. *Veritas in Deo quot modis, et an sit perfectio simpliciter.* — Ad tertium idem dicendum est de veritate divina, quod dictum est de veritate scientie, et cujuscunque virtutis intellectualis, quod in Deo dicit perfectionem quantum ad radicalem veritatem, quoad actualem vero conformitatem cum objecto nullam novam perfectionem addit, neque etiam realem relationem, ut recte argumentum probat. Quod ut magis intelligatur, omnisque æquivocatio tollatur, advertendum est, perfectionem summam veritatis triplici modo tribui Deo, scilicet ratione essentie seu esse, ratione intellectus, et ratione voluntatis; quibus modis dicitur Deus prima veritas in essendo, in intelligendo, et in dicendo. De prima ratione veritatis in essendo dicemus inferius, quia illa nihil aliud est quam veritas transcendentalis, quæ in Deo est in summo ac primo perfectionis gradu. Postrema veritatis ratio nihil etiam ad præsens refert, quia nomen veritatis sub illa significatione valde æquivocum est, significatque virtutem quamdam moralem in voluntate existentem, quæ inclinatur ad verum semper loquendum, et dicendum juxta mentem; quæ virtus est in Deo in gradu eminentissimo, tamque naturalis est illi, ut nullo modo possit aliud quam verum loqui, et hoc modo veritas est perfectio simpliciter, sed moralis. Secunda ergo veritas, scilicet, intellectualis, duo significare potest in Deo: primum, vim intelligendi adeo perfectam, ut nunquam ab scopo aberret, neque aberrare possit, et hoc est magna perfectio simpliciter, quam ex se habet Deus in emi-

nentissimo gradu; et hac ratione dicitur pens, ma veritas in cognoscendo. Deinde dicere potest actualem conformitatem inter cognitionem Dei, et rem cognitam; et hoc supponit quidem prædictam perfectionem, non vero addit novam, sed connotat tantum objectum ita se habere in se, sicut cognoscitur.

Responsiones ad argumenta posterioris opinionis.

18. Ad fundamentum contrarie sententie respondetur, illo argumento recte probari, veritatem præter totam perfectionem realem et intrinsecam cognitionis, connotare et consignificare concomitantiam objecti, non tamen propriam relationem consurgentem ex coexistentia cognitionis et objecti, ut satis declaratum est. Dices, si hoc argumentum in præsentem non est efficax ad inferendam relationem, nullam relinqui sufficiens ad probandas relationes reales, præsertim quæ in unitate fundari dicuntur, ut relationes similitudinis, æqualitatis, et similes; nam, licet mutato alio extremo dicatur mutari similitudo, dici potest non inde variari relationem aliquam, sed solam denominationem ortam ex coexistentia utriusque extremi. Respondetur argumentum hoc pertinere ad prædicamentum *Ad aliquid*, de quo postea dicturi sumus; nunc duo dicenda videntur: unum est, talem argumentandi modum non esse sufficientem ad inferendam relationem realem, quæ sit modus ex natura rei distinctus a fundamento et termino ejus, et quasi medium quid inter illa, ut argumentum (sententia mea) convincit; unde, quidquid sit de talibus relationibus, negari non potest quin prius natura quam illæ insurgant, intelligantur simul existentia fundamentum et terminus, in quibus est fundamentalis unitas seu convenientia. Unde secundo dicitur, esto demus insurgere relationem aliquam inter cognitionem et objectum, quando in altero est sufficiens fundamentum, et in altero sufficiens ratio terminandi, tamen ad rationem veritatis formaliter non esse necessariam, sed sufficere id, quod in utroque extremo antecedere intelligitur ad talem relationem; sicut etiam sufficit, quocumque extrema talia sunt, ut non possint fundare, nec terminare relationem realem; et sane probabilissimum est hanc relationem nunquam esse realem, ut jam dicam.

19. Unde ad primam confirmationem concedo, generatim loquendo, veritatem, de qua

SECTIO III.

Utrum veritas cognitionis sit solum in compositione et divisione, vel etiam in simplicibus conceptibus.

1. Communis sententia esse videtur, veritatem cognitionis, proprie et in rigore loquendo, solum esse in compositione et divisione intellectus, et non in actibus ejus simplicibus. Ita sentit Cajetan., 1 p., quæst. 16, a. 2; et ibi aliqui Thomistæ; Hervæus, Quodlib. 3, quæst. 1, art. 2 et 3; Durand., 2, d. 16, q. 5, n. 14; et videtur esse opinio D. Thomæ ibi, sic enim scribit: *Proprie loquendo, veritas est in intellectu componente et dividente, non autem in sensu, neque in intellectu cognoscente quod quid est.* Similia habet 1 contr. Gent., cap. 59, et q. 4 de Verit., art. 3. Et videtur id sumpsisse ex Aristot., 1 de Interpretat., cap. 1 et 3, ubi ait, *verum et falsum in compositione divisioneque consistere.* Similia habet 3 de Anima, cap. 6, ubi ait, *in indivisibili mentis conceptione falsitatem non esse.* Ubi autem falsitas esse non potest, nec veritas esse potest; nam opposita circa idem nata sunt esse. Unde concludit Aristoteles: *At in quibus et falsitas, jam et veritas inest, in hisce compositio quedam jam est conceptuum intellectus;* et 9 Metaphys., cap. ult., et lib. 6, cap. 2, dicit, *veritatem solum esse in intellectu, quia tantum in illo est compositio et divisio.*

2. Ratione potest hæc sententia fundari, primo, quia in vocibus non est veritas et falsitas in significando, nisi in oratione complexa, qua significamus hoc esse vel non esse, non autem in prolacione vocum incomplexarum; ergo idem judicandum est de veritate in cognoscendo, respectu conceptuum mentis, quod, scilicet, non sit in incomplexis ac simplicibus conceptibus, sed in his tantum quibus componendo cognoscimus ac judicamus hoc esse vel non esse. Probatur consequentia, quia voces sunt signa conceptuum, et quidquid veritatis vel falsitatis est in conceptu, potest esse in voce ut in signo. Quæ tota ratio sumpta est ex Aristotel., 1 de Interpretat., c. 1.

3. Secundo, quia, si in simplici conceptione est veritas, vel omnis conceptus simplex est verus, et nunquam falsus, vel interdum est verus, interdum falsus, vel semper est verus et falsus respectu diversorum; nullum autem istorum potest dici probabiliter; ergo

20. Ad secundam confirmationem primo jam responsum est, quod, licet conformitas possit formalissime pro relatione sumi, tamen etiam potest accipi pro concomitantia illorum extremorum, inter quæ fingitur illa relatio, prout ordine naturæ antecedit talem relationem, et hujusmodi conformitatem ostendimus sufficere ad rationem veritatis. Quocirca nihil ad explicandam veritatis essentiam refert controversia de illa relatione, an sit semper realis, vel interdum rationis, vel interdum realis, interdum autem rationis; nam, quidquid de hoc sit, veritas ipsa antecedit talem relationem. Et sine dubio verum est talem relationem non semper esse realem, ut recte probat argumentum de veritate scientie divinæ, et de veritate cognitionis circa objecta non existentia; et hoc satis est ut intelligamus, propriam relationem non esse necessariam ad rationem veritatis; quia nec realis necessaria est, ut patet ex dictis, nec rationis, quia hæc non est proprie, nisi dum cogitatur seu fingitur. Addo autem ulterius, nunquam consequi relationem realem in actu cognitionis præcise ex illa conformitate, quæ ad veritatem necessaria est; quia illa conformitas non consistit in vera ac propria similitudine formali, sed solum in quadam proportionem et intentionali repræsentatione, ratione cujus ita res percipitur, sicut est, quod magis ex sequentibus fiet manifestum.

neque etiam potest veritas simplici conceptioni attribui. Minor declaratur quoad singulas partes. Primo enim, si in simplici conceptu potest esse veritas, nulla ratio fingi potest cur non possit in eodem esse falsitas; nam, ut licebam, contraria circa idem versantur; ergo, quamvis conceptus simplex possit esse verus, non ideo omnis talis conceptus erit verus; quin potius ex eodem principio inferre licet aliquando posse esse falsum. Et confirmatur ac declaratur exemplo, nam, si conceptus simplex ac proprius veri auri verus est, ergo, si aurichalcum ut verum aurum simpliciter concipiatur, conceptus ille falsus erit. Deinde si hoc concedatur, scilicet, aliquem conceptum simplicem posse esse falsum respectu alicujus, probo necessario debere esse verum respectu alterius; quia impossibile est dari conceptum intellectus, qui non habeat aliquod proprium objectum quod representet; ergo, si ad illud comparetur, non potest non esse verus conceptus talis objecti, quia necesse est ut naturaliter illud representet; non potest autem illud naturaliter representare, nisi intentionaliter sit illi conformis; si autem est conformis, est etiam verus, quia veritas nihil aliud est quam conformitas intellectus ad rem. Ut in exemplo adducto, quamvis conceptus aurichalci respectu auri falsus existimetur, tamen respectu aurichalci verus conceptus illius est. Imo nullum potest esse objectum ita fictum et impossibile, quin conceptus illius ut sic verus sit, ut conceptus chymeræ, vel hippocentauri, etiamsi dici possit falsus conceptus veri aut possibilis animalis, tamen respectu chymeræ aut hippocentauri est verus conceptus ejus. Denique, si hac de causa dicatur idem conceptus verus esse et falsus respectu diversorum, sequitur in omnibus conceptibus esse falsitatem aliquam, quod est ab omni veritate alienum; alioqui etiam in divino conceptu esset falsitas. Item, quis dicat imaginem Christi Domini, hoc ipso quod est vera imago ejus, esse falsam imaginem Antichristi?

4. Dices: sicut eadem res, hoc ipso quod uni est similis, est dissimilis alteri, ita nullum est inconueniens quod idem conceptus sit verus et falsus respectu diversorum. Respondetur, potius hoc argumento declarari, veritatem, vel falsitatem cognitionis non consistere in simplici similitudine, vel dissimilitudine, sed in aliqua alia comparatione seu compositione, per quam rei attribuitur pro-

ens, prius conceptus ejus, vel alienus; ut in adducto exemplo, in concipiendo aurichaleo non potest esse falsitas, sed in attribuendo rei sic conceptæ naturam veri auri. Et confirmatur ac declaratur, quia aliud est non cognoscere rem aliquam, aliud falli in cognitione ejus; qui autem concipit simplici ac vero conceptu rem unam, quamvis ex vi illius non concipiat alias res dissimiles, tamen non fallitur in conceptione earum; quia neque illas concipit, neque aliquid alienum eis attribuit; ergo conceptus simplex et proprius unius rei non potest dici falsus conceptus aliarum rerum, eo quod illas non representet, et eadem ratione non poterit dici verus ex sola simplici representatione sui objecti. Et confirmatur tandem, quia alias in sola specie intelligibili posset esse veritas; quia etiam illa simpliciter representat, et in representatione ejus poterit intelligi conformitas quædam ad rem representatam; consequens autem est falsum, quia in sola specie intelligibili ut sic non est cognitio; ergo neque veritas esse potest.

Secunda sententia.

5. Aliorum nihilominus opinio est, veritatem cognitionis non tantum in compositione et divisione, sed etiam in simplicibus mentis conceptibus reperiri. Quam opinionem tenet Ferrar., 1 cont. Gentes, cap. 59 et 60; idemque sentit Capreol., in 1, d. 49, q. 3, art. 1, concl. 3; Soncin., 6 Metaph., c. 2, q. 17; Ægid., Quodlib. 4, q. 7; Fonseca, lib. 4 Metaph., c. 2, q. 6, sect. 4. Et probari potest primo ex Arist., 3 de Anima, c. 6, in fine, ubi D. Thom., lect. 11, ait, *quod, licet intelligibile incomplexum non sit neque verum, neque falsum, intellectus tamen intelligendo ipsum verus est, in quantum adequatur rei intellectæ.* Et ita exponit Aristotel., ibid. dicentem, *intellectum, qui est ipsius quid est ex ipso quid erat esse, verum esse, etiamsi non aliquid de aliquo, supple, enunciet vel affirmet.* Et confirmatur exemplo, quod ibidem adducit Aristoteles, quia ipsemet dixerat, secundo de Anima, cap. 6, sensum in cognitione proprii sensibilis verum esse; constat autem in sensu tantum esse simplicem actum seu cognitionem; ergo multo magis in simplici cognitione intellectus erit veritas. Item, lib. 9 Metaph., c. 7, text. 21 et 22, ubi id etiam D. Thom. notat, lect. 11, dicens, *in simplicibus esse veritatem, per hoc quod cognoscitur res secundum propriam quidditatem.* Ratione confirmatur hæc sententia, quia, ut per simplicem conce-

ptum res concipiatur, necesse est ut sit aliqua conformitas conceptus ad rem in representando, propter quod dixit Arist., 3 de Anima, cap. 8, animam intelligendo fieri omnia, quia per representationem omnibus conformatur; ergo illa conformitas est quædam veritas, nam illi convenit definitio veritatis.

6. Secundo in intellectu divino et angelico est perfectissima veritas, et tamen in eis non est compositio neque divisio; ergo etiam in nostro intellectu simpliciter cognoscente potest esse veritas. Dicitur fortasse ex D. Thom., 1 p., q. 16, art. 5, ad 1, et 1 cont. Gent., c. 59, quamvis Deus simpliciter cognoscat, tamen illo actu simplici judicare, ita esse vel non esse, quod nos complexe judicamus. Sed contra hoc objicitur ex eodem D. Thoma, eodem c. 59, lib. 1 cont. Gent., nam etiam nos per simplicem conceptionem judicamus aliquid de re, ita ut simplex aliquis conceptus virtute contineat quicquid per conceptum complexum seu per compositionem judicatur. Ut quando concipio hominem sub conceptu distincto animalis rationalis, et hanc apprehendo ut quidditatem hominis, ibi virtute judico hominem esse animal rationale, et illa simplex conceptio virtute continet totum id, quod per hanc enunciationem significatur; ergo erit etiam veritas propria in illo simplici conceptu. Tertio, omnis res, quæ est conformis et adæquata suæ mensuræ suisque principiis, habet propriam veritatem; sed in conceptu simplici est conformitas ad objectum tanquam ad suam mensuram et principium, cui debet conformari; est ergo in eo veritas, quæ non est alia quam veritas cognitionis, quandoquidem illa est conformitas cognitionis.

Duo certa ex dictis opinionibus colliguntur

7. Fundamenta harum opinionum duo convincere videntur. Unum est, veritatem aliquam reperiri in simplici mentis conceptione, neque solum mentis, sed etiam sensuum. Alterum est, veritatem aliquam propria et speciali ratione reperiri in compositione intellectus, qua in simplici notitia intellectus non reperitur. Et primum quidem constat primo ex adductis testimoniis Aristot. et D. Thom., et ex eodem D. Thom., 1 part., q. 16, art. 2 et seq., et 1 contra Gentes, cap. 59, et aliis locis, quæ ibi Ferrar. adducit. Secundo, ex communi modo loquendi; recte enim dici-

mus, eum formare verum conceptum hominis, qui illum tanquam rationale animal apprehendit, et sic de conceptibus aliarum rerum. Tertio, quia hi conceptus mentis sunt res quædam, seu qualitates; si ergo in aliis rebus est veritas, ut infra ostendemus, etiam in his conceptibus veritatem esse necesse est; unde, sicut dicitur verum aurum, quod propriam habet auri naturam, ita dicitur verus auri conceptus, qui habet entitatem commensuratam vero auro in representando intentionaliter, et simile est de reliquis. Atque hinc etiam constat quæ vel qualis sit hæc veritas, quæ in simplici mentis notitia reperitur; nihil enim aliud est quam veritas ipsa transcendentalis, his entibus accommodata. Nam, si veritas, quam vocant in essendo, est adæquata passio entis, ut dicemus, in unoquoque ente juxta modum naturæ suæ reperitur; ergo et in his entibus quæ sunt simplices conceptus mentis. Unde, quia esse proprium horum conceptuum est esse cognitionis, et consequenter formaliter reddere cognoscen-tem eum cui insunt, ideo veritas talis conceptus est etiam veritas cognitionis.

8. *Veritas speciali modo in compositione et divisione.* — Secundum, scilicet, in compositione et divisione speciali modo veritatem et falsitatem reperiri probatur. Non enim sine causa Aristoteles in locis citatis specialiter dixit, veritatem et falsitatem in sola mentis compositione reperiri; cum enim hoc verum esse non possit de omni veritate et falsitate, ut ex priori puncto constat, necesse est ut aliquo proprio et peculiari modo veritas sit in hujusmodi compositione, ut doctrina etiam Aristotelis vera sit. Et ita plane sensit D. Thomas in eisdem locis citatis, præsertim in prima parte. Secundo, hoc constat ex communi modo sentiendi, et loquendi; quia tunc aliquis censetur veram rei cognitionem habere, quando cognoscit et judicat, ita esse vel non esse, sicut est vel non est in re, quod homines non facimus nisi componendo aut dividendo. Unde, sicut in loquendo veritas vel falsitas singulari modo est in propositionibus, quia non censetur aliquis verum dicere vel falsum, donec propositionem enunciet, ita etiam in mente erit speciali modo veritas et falsitas in compositione et divisione. Tertio idem potest a contrario declarari, quia falsitas proprie non reperitur in simplici conceptu mentis, sed in compositione aut divisione, ut disputatione sequenti latius exponam; ergo signum est veritatem etiam, cui falsitas et de-

ceptio opponitur, speciali modo in cognitione composita reperiri.

Punctus difficultatis, et varii modi expediendi illum.

9. Difficultas autem est in explicando quisnam sit hic specialis modus, quo veritas dicitur in compositione reperiri. Quidam enim contenti sunt dicendo, veritatem complexam reperiri tantum in compositione, incomplexam vero in simplici notitia. Sed hoc nihil est dictu, neque rem explicat; nam eadem ratione dici posset, veritatem speciali modo reperiri in simplici notitia, quia incomplexa tantum in illa reperitur. Item, quia ex hoc non habetur quod veritas sit aliter in cognitione composita, formaliter loquendo, quam in aliis rebus, sed solum quasi materialiter, quod sit in illa modo illi accommodato; hoc autem commune est omnibus aliis rebus; ergo propter hanc solam causam non erat cur veritas cognitionis speciali modo soli compositioni tribueretur. Assumptum declaratur exemplis, nam etiam veritas aliter est in homine, verbi gratia, quam in Angelo, nam in homine est veritas per compositionem (loquor de veritate entitativa), in Angelo autem est veritas simplex, in homine est materialis, in Angelo vero immaterialis, et simile est in cæteris entibus; singula enim sunt vera veritate sibi accommodata, et tamen non propterea dicitur veritas speciali modo esse in uno magis quam in aliis; sed absolute dicitur communis omnibus communitate transcendentali; ergo, si in compositione mentis nihil aliud singulare reperitur, nisi hoc solum quod sicut esse talis cognitionis compositum est, ita et veritas ejus complexa est, non est cur dicatur veritas singulari titulo in sola compositione reperiri.

10. Alii ergo respondent, in simplici notitia reperiri veritatem, non autem falsitatem, saltem regulariter et per se loquendo; in compositione autem et divisione indifferenter reperiri veritatem et falsitatem, et ideo specialiter asseruisse Aristotel. in sola compositione et divisione veritatem et falsitatem reperiri. Sed hoc neque rem ipsam, neque Aristotelis locutionem satis declarat. Nam, si veritas ita reperitur in simplici conceptu, ut in eo non reperiatur falsitas, in compositione autem indifferenter veritas et falsitas reperitur, potius dicendum fuisset, veritatem esse quodammodo propriam simplicium conceptuum, falsitatem autem in sola compositione

reperiri, vel ad summum dicendum esset compositionem esse indifferentem ad veritatem et falsitatem, non autem quod sit veluti proprium utriusque susceptivum. Ac denique (ut dicebam) hoc ipsum, scilicet, in simplici apprehensione esse veritatem talis rationis cui nulla opponatur falsitas in tali subjecto, in compositione autem reperiri veritatem cui falsitas opposita inesse potest, indicat veritatem esse speciali modo in compositione; nam illud prius commune est omni veritati in essendo, ut inferius dicam; quis autem sit hic specialis modus veritatis, non declaratur per solam illam indifferentiam.

11. Aliter dici solet, ideo veritatem vel falsitatem specialiter attribui compositioni et divisioni, quia secundum eam dicimur vere sentire vel falli, quod non proprie dicimur ratione conceptuum simplicium. Sed hoc quidem (ut supra etiam argumentabar) indicium est a posteriori esse singulari modo in compositione et divisione veritatem et falsitatem, non tamen a priori rem declarat, in quo, scilicet, hic modus consistat. Non enim ideo compositio vera vel falsa est, quia secundum eam nos vere vel falso sentimus, sed potius e contrario, quia illa vera vel falsa est, ideo secundum eam nos vere vel falso sentimus; est enim ipsa compositio forma, quæ sicut suum esse, ita et proprietates suas nobis communicat.

Hæc super re D. Thomæ doctrina expenditur.

12. D. Thomas igitur, 1 part., quæst. 16, art. 2, rem hanc declarans, dicit, veritatem singulariter tribui compositioni et divisioni, quia per hanc solam operationem est veritas in intellectu tanquam in cognoscente veritatem ipsam. Itaque significat per simplicem notitiam esse veritatem in intellectu, solum ut in cognoscente rem tali notitia apprehensam, non vero tanquam in cognoscente veritatem ipsam; per compositionem autem esse veritatem in intellectu, non solum tanquam in cognoscente rem, sed etiam tanquam in cognoscente ipsam veritatem. Nam veritas in conformitate consistit. Dum autem intellectus componit, comparat rem ut simpliciter conceptam uno modo, ad esse ipsius rei, et cognoscit conformitatem quam inter se habent, et ideo non solum rem, sed etiam veritatem cognoscit, eamque ob causam dicitur veritas esse singulari modo in compositione et divisione. Et hoc idem est quod alii dicunt, veritatem esse subjective quidem non solam in

compositione, sed etiam in simplici notitia, objective autem esse tantum in compositione et divisione.

13. Sed hæc responsio non parvam habet difficultatem, quia vel est sermo de notitiis directis aut de reflexis. Si de directis, non est verum, in compositione et divisione directa esse objective veritatem, et multo minus falsitatem. Neque etiam verum est, intellectum componendo et dividendo non solum concipere rem, sed etiam veritatem suam. Probatur, quia quando intellectus componit, hominem esse album, et hoc directe cognoscit, non comparat conceptum suum ad aliquam rem, nec rem ad conceptum, ut veritatem cognoscat, sed solum comparat unam rem ad aliam, ut cognoscat conjunctionem earum inter se, quod est componere; ergo. Unde fallax videtur ille argumentandi modus, ut quia intellectus tunc comparat unum ad aliud, ideo dicatur comparare et cognoscere conformitatem, in qua veritas consistit, quia non comparat conceptum formalem ad rem, nec rem ad conceptum, sed comparat rem conceptam ad aliam, vel ad seipsam. Unde non fit ut per talem compositionem cognoscat veritatem, sed solum illud esse rei, quod fundat veritatem, juxta illud Aristotelis: Ex eo quod res est vel non est, opinio vera et falsa est; quod esse formaliter non est veritas, quamvis causet veritatem in intellectu, ut dixit idem D. Thomas, d. q. 16, a. 1, ad 3. Et confirmatur, nam aliud est quando intellectus componendo dicit: Homo est albus, aliud vero quando dicit: Hominem esse album, est verum; hæc enim posterior compositio est reflexa, et ideo in illa est objective veritas, quia formaliter per illam cognoscitur. At vero prior compositio est tantum directa, et non habet idem objectum quod posterior; ergo per illam non cognoscitur formaliter veritas, neque in illa est objective.

14. Si autem dicatur sermonem esse de cognitione reflexa, sequitur primo non esse in universum verum, quod Aristoteles ait, veritatem et falsitatem in compositione et divisione reperiri; consequens autem est falsum, quia, sicut enunciatio omnis vocalis vera vel falsa est, ita et mentalis compositio vel divisio. Unde per omnem illam, aut vere aut falso sentimus. Secundo sequitur nullam esse differentiam, quia etiam per simplicem notitiam reflexam potest veritas formaliter ac vere concipi; sicut enim simpliciter concipimus quid est homo, ita etiam simpliciter concipere pos-

sumus quid est veritas, et per simplicem conceptum possumus concipere conformitatem inter conceptum et rem per modum cujusdam relationis; tunc ergo erit etiam veritas objective in simplici notitia; nulla ergo est prædicta differentia.

15. Responderi potest doctrinam D. Thomæ intelligendam esse de compositione et divisione, quæ fit per directam cognitionem, nam certum est in omni tali compositione propriam veritatem vel falsitatem reperiri. Ad objectionem autem contra hoc factam, si vera esset sententia Durandi, quod veritas est conformitas rei prout est in esse objective intellectus ad seipsam prout est in re, facilis esset responsio, dicendo intellectum, quando componit, comparare conceptum objectivum unum rei ad aliam, vel ad seipsam aliter seu prius conceptam; atque ita cognoscere conformitatem inter illa, et ideo dici cognoscere veritatem. Atque hoc modo videtur declarasse hanc rem D. Thomas, 1 cont. Gent., c. 59, in 1 ratione, dicens: *Cum veritas intellectus sit adequatio intellectus et rei, secundum quod intellectus dicit esse quod est, vel non esse quod non est, ad id in intellectu veritas pertinet, quod intellectus dicit, non ad operationem, qua id dicit; non enim ad veritatem intellectus exigitur ut ipsum intelligere rei adæquetur, cum res interdum sit materialis, intelligere vero immateriale, sed illud quod intellectus intelligendo dicit et cognoscit, oportet esse rei æquatum, scilicet, ut ita in re sit, sicut intellectus dicit.* Juxta hanc ergo interpretationem facile intelligitur, per directam cognitionem compositivam cognosci conformitatem, in qua veritas consistit.

16. Sed hæc responsio, si aliud non addatur, nobis satisfacere non potest. Primo, quia sententia illa Durandi a nobis supra rejecta est, neque est verisimile D. Thomam in citat. verbis eum sensum intendisse, ut patet ex ratione quam adducit, quod non oportet, ut intelligere rei adæquetur; quia interdum res est materialis, et intelligere immateriale. Ubi constat aperte loqui de intelligere, quantum ad convenientiam quam habet cum re intellecta in esse entis, et conditionibus ejus, et non de convenientia quam habet in ratione representantis et representati. Et ita Ferr. ibi, distinguens inter intelligere et conceptum, seu verbum mentis, et existimans intelligere non esse representativum rei, conceptum autem seu verbum representare illam, exponit D. Thom. loqui de conceptu ipso

seu verbo, et in illo constituere conformitatem seu veritatem, non in ipso intelligere. Ego autem existimo, si proprie loquamur, intelligere formaliter fieri per ipsum verbum seu conceptum, ut informantem intellectum, et ideo non posse verbum ut verbum esse conforme in repræsentando rei cuius est verbum, quin etiam intellectus, quatenus per verbum formaliter intelligit, fiat eidem rei conformis. D. Thom. ergo non potuit excludere hanc conformitatem in ratione repræsentandi, sed tantum conformitatem in essendo. In eodem ergo sensu intelligendum est quod paulo superius ait, *veritatem pertinere ad id, quod intellectus dicit, non ad operationem qua id dicit*. Sensus enim est veritatem non pertinere ad illam operationem, quasi materialiter sumptam, ut est qualitas quædam spiritualis, sed formaliter, quatenus refert intellectui rem quæ per illam dicitur, seu quatenus in esse repræsentativo confinet rem cognitam.

17. Secundo, non recte applicatur illa sententia ad præsentem difficultatem explicandam, quia, quando intellectus componit, vel ex parte prædicati enunciat rem ut est in se, vel ut objective conceptam. Si primum dicitur, ergo per illam comparisonem non cognoscit conformitatem rei, ut objective conceptæ, ad seipsam, ut est in se, in qua veritas consistere dicebatur, et ita non cognoscet veritatem. Si vero dicatur secundum, ergo etiam ex parte subjecti non fit comparatio ad rem prout est in se, sed prout objective conceptam, quia non est major ratio de prædicato quam de subjecto; utrumque enim comparat intellectus, prout ab ipso conceptum est, ita ut compositio sit quasi collatio quædam simplicium conceptuum objectivorum, et cognitio conjunctionis quam in se habent; ergo neque hoc modo concipitur veritas, prout a Durando explicatur, quia non cognoscitur conformitas rei in esse objectivo, ad seipsam in re, sed conformitas, vel identitas, vel unio inter unam et alteram rem, prout utraque est in esse objectivo. Tertio, multo minus potest ille modus ad falsitatem applicari; nam, quando per compositionem unum de alio falso affirmatur, non cognoscitur difformitas, quæ est inter illa, sed potius cognoscitur seu concipitur conformitas, quæ non est in re; ergo tunc falsitas non est objective in tali cognitione, seu compositione intellectus.

Mens D. Thomæ, et res ipsa juxta illam explicatur.

18. Dicendum ergo est, non esse mentem D. Thomæ, quando intellectus componit, vel dividit, formaliter et in actu signato (ut bene Cajetanus ibi distinxit), cognoscere veritatem et conformitatem illam, in qua veritas formaliter consistit; hoc enim sensu verificari id non posse objectio facta convincit. Intelligit ergo D. Thom., quando intellectus componit aut dividit, in actu exercito cognoscere id, in quo veritas consistit, et consequenter affirmare vel negare veritatem ipsam seu falsitatem. Et hac speciali ratione dicit veritatem esse proprie in compositione et divisione. Quid autem sit, in actu exercito veritatem cognoscere seu affirmare, ita potest declarari: nam intellectus noster per unum simplicem conceptum non concipit adæquate, neque exhaurit distincte et clare rem conceptam, sicut faciunt Deus vel Angeli, et ideo, postquam aliquo modo confuse et inadæquate illam concipit, ut illam distincte et adæquate cognoscat, illi attribuit plura prædicata sive re, sive ratione tantum distincta. Sicut autem de vocibus Arist. dixit, quia res non possumus adducere ad scholas. utimur terminis pro rebus, ideoque quando affirmamus unam rem de alia, id exterius non facimus, nisi mediante voce significante et quatenus significans est, ita, quando mente unum de alio affirmamus, quamvis præcipue intendamus rem de re affirmare, id tamen non facimus nisi per conceptus, quatenus naturaliter nobis repræsentant res. Atque hinc fit ut, dum componimus unam rem conceptam cum alia, vel cum ipsamet alio modo concepta, comparando rem ipsam, simul in actu exercito comparemus conceptum nostrum ut repræsentantem illam rem. Ut, verbi gratia, quando intellectus componendo dicit hominem esse album, formaliter et directe cognoscit identitatem, vel conjunctionem quam album habet cum homine; simul tamen in actu exercito ipso cognoscit conceptum albi aliquo modo continere sub se hominem, et repræsentare illum, et consequenter esse illi aliquo modo conformem. Atque ita dum mens affirmat hominem esse album, in actu exercito affirmat veritatem, seu hoc esse verum, quia dum affirmat album inesse homini, affirmat conceptum albi veram aliquam conformitatem habere cum homine. Et hoc sensu dixit D. Thomas, dict. art. 2, *intellectum cognoscere conformitatem sui ad rem intelligibi-*

lem, quando judicat rem ita se habere, sicut est forma quam de re apprehendit, quod facit componendo et dividendo; non quod, quando intellectus componit, judicet ita se habere rem, sicut est forma, quæ formaliter seu inhæsitiva est in intellectu, sed quod judicet ita se habere, sicut est forma apprehensa per intellectum, et consequenter in actu exercito judicet ita se habere rem, sicut est forma, seu conceptus formaliter repræsentans in intellectu, quia conceptus formalis, ut repræsentans, tanquam unum quid censetur cum re repræsentata, et quia intellectus non comparat rem repræsentatam nisi ut a se conceptam. Hoc ergo modo recte intelligitur cur veritas dicatur specialiter esse in intellectu nostro cognoscente media compositione et divisione; nam per simplices conceptus nullo modo cognoscit intellectus conformitatem, unde nec proprie affirmat aut sentit veritatem, sicut facit quando simplices conceptus componit. Unde, licet tam compositio quam simplex apprehensio rerum, sit absolute cognitio directa, tamen, si compositionem ad simplicem apprehensionem comparemus, quodammodo est quasi reflexiva supra illam veluti in ipso exercitio, quia per compositionem fit collatio inter simplices conceptus, ratione cuius est veritas in illa, prædicto speciali modo.

Solvuntur oppositæ rationes.

19. Et per hæc patet responsio ad fundamenta prædictarum opinionum, quas non existimamus inter se contrarias, si recte intelligantur, ut exposuimus, et ipsimet auctores revera exponunt, ut aperte constat ex D. Thoma et Cajet. supra. Ferrar. vero, qui Cajetano opponitur, vel eum et D. Thom. intelligere noluit, vel solum verbis diversis rem eandem explicat. Fundamenta igitur utriusque opinionis, quatenus illas in vero sensu confirmant, admittenda sunt; declarandum vero superest quomodo in alio sensu eis non repugnet. Ad testimonia itaque Aristotelis priori loco adducta respondetur, ibi loqui Aristotelem de veritate existente in intellectu nostro ut cognoscente aliquo modo veritatem ipsam. Unde ad primam rationem respondetur, eadem proportionem esse de vocibus loquendum qua de conceptibus; nam in simplici et incompleta voce est veritas signi tanquam in habente illam ad modum veritatis transcendentalis, seu in essendo; nam hæc vox, *homo*, et significat verum hominem, et potest dici verum signum hominis; tamen in

voce simplici non est veritas tanquam in significante veritatem, quomodo est in enunciatione composita, quæ dum significat hoc esse illud, significat consequenter, et quasi in actu exercito, conformitatem et veritatem, sicut de conceptibus explicatum est. Ad secundum, quod tangit materiam de falsitate, dicitur clarius disputatione sequente. Nunc respondetur, ex tribus membris ibi enumeratis illud esse eligendum, quo dicitur simplices conceptus ita esse veros, ut non sint proprie falsi, ut argumenta ibi facta satis probant. Neque vero necesse est ut in omni subjecto, ubi potest esse unum oppositorum, possit etiam esse aliud. Præsertim quia cum veritas alio modo sit in simplici apprehensione quam in compositione, ea ratione fieri potest ut ea veritas talis sit, quæ non habeat falsitatem oppositam. Cur autem hoc ita sit, et cur potius veritas compositionis possit habere propriam falsitatem oppositam, patebit ex dicendis. Quod autem in ultima confirmatione tangitur de specie intelligibili, declarabitur statim. Ad fundamenta secundæ sententiæ nihil addere oportet; solum enim probant, in simplici conceptione esse veritatem tanquam in habente, non tanquam in cognoscente. Solum circa secundum oportet ex dictis notare, non esse eandem rationem de simplici cognitione Dei aut Angelorum; illi enim simplici conceptu perfecte judicant de re, et quod ita se habeat, sicut cognoscitur, seu quod ei insit id quod de ea judicatur et cognoscitur. Imo illud iudicium simplex tale est (præsertim si sit sermo de divino), ut per illud perfectissime etiam cognoscatur omnis conformitas quæ esse potest inter ipsum et rem cognitam, et ideo non est simile de illa simplici cognitione.

SECTIO IV.

An veritas cognitionis seu intellectus in eo non sit, donec judicet.

1. Ante iudicium intelligi possunt in intellectu vis ipsa intelligendi, species intelligibilis, sub qua reliquos habitus comprehendo, ipse actus cognitionis prout est in fieri, et apprehensio ipsa. Dubitari ergo potest primo, an hæc veritas dici possit esse in specie intelligibili, vel in actu, vel in conceptu, vel in habitu, aut ipsa vi intelligendi. Nam D. Thomas, 1 cont. Gent., c. 59, ratione 1, in verbis supra citatis significat tantum esse in conceptu seu verbo mentis, ubi Ferr. ita illum